

# De serieleugenaars

MAARTEN KEULEMANS – de Volkskrant, 05/11/11

**Elk jaar duikt er wel een op: een geleerde die jarenlang op grote schaal onderzoeksfraude blijkt te plegen. Maar hoe herken je de bedriegers?**

Achteraf - als het kwaad is geschied, de hel is losgebarsten en ze bedremmeld voor een rechter of onderzoekscommissie staan - ja, achteraf willen ze nog wel eens met een verklaring komen. Nederig bieden ze dan hun excuses aan, kruipen ze zelfs door het stof om wat ze hun omgeving hebben aangedaan.

Of ze lijken opeens wakker te schrikken: hoe ze zo diep hebben kunnen zinken. 'Ik ben niet meer degene die ik een aantal jaar geleden was', bekende de internist Eric Poehlman (minstens 10 vervalste onderzoeken) tegen de rechter. 'Misschien was ik overenthousiast', besefte oncoloog Roger Poisson (14 vervalste studies). 'Ik zal nog diep moeten graven om te achterhalen wat mij hiertoe heeft bewogen', noteerde deze week sociaal-psycholoog Diederik Stapel (zeker 30 vervalste studies) in een open brief.

'De grootste wetenschapsfraude ooit', kopten deze week diverse media, maar dat is niet waar. De Duitse hematologen Friedhelm Hermann en Marion Brach fingeerden in de jaren negentig 94 papers, de Amerikaanse arts John Darsee verzor er een stuk of honderd. Zo komt er ieder jaar wel ergens een zaak aan het licht die je gerust 'megafraude' kunt noemen. Sommige vallen op omdat ze zo lang onopgemerkt doorgingen (Stapel, Darsee, Poisson), andere springen eruit omdat het om zulk prominent onderzoek gaat. Marc Hauser was een van de invloedrijkste apenonderzoekers ter wereld toen hij in 2007 tegen de lamp liep wegens het verzinnen van waarnemingen. De Zuid-Koreaanse stamcelarts Woo-Suk Hwang was een superster toen in 2006 duidelijk werd dat zijn spraakmakende, gekloonde mensencellen helemaal niet bestonden.

Wat ze bezielt? Ja: zelf beginnen de seriefraudeurs altijd over de hoge werkdruk, problemen met onderzoeksgeld en de noodzaak om te publiceren. Maar dat kan onmogelijk het hele verhaal zijn: van alle wetenschappers die daarmee te maken krijgen, zijn het er maar een paar die vervallen tot fraude.

## Wonderboys

'Het is altijd hetzelfde type dat het doet', signaleert emeritus hoogleraar André Köbben, auteur van diverse boeken over wetenschappelijk bedrog. 'Het zijn briljante mensen, die gemakkelijk schrijven, en zeer ambitieus en ijdel zijn.'

Begin over de dader, en mensen verliezen zich vaak in speculaties en koudegrondpsychologie. Terwijl de superfraudeurs een bont gezelschap vormen: jong en oud, hoogleraar en promovendus, afkomstig uit alle geledingen van de bevolking en alle takken van wetenschap.

Toch vallen enkele kenmerken op. Seriefraudeurs zijn nagenoeg zonder uitzondering man. En het zijn, ook haast in de regel, wonderboys: cum laude gepromoveerd, binnengehaald op prestigieuze beurzen, geroemd als veelbelovende nieuwkomer. 'De nieuwe superster van de natuurkunde', noemden ze de fysicus Jan-Hendrik Schön, voordat men ontdekte dat hij zijn hele onderzoek naar plastic elektronica uit zijn duim zoog. 'Eén van de meest opmerkelijke jongeren in de geneeskunde', zeiden ze over Darsee. Luilakken zijn fraudeurs niet - eerder streberige workaholics die van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat in het lab bivakkeren.

De fraude begint meestal onschuldig. Een getalletje hier, een aanpassinkje daar: uit enquêtes blijkt dat liefst 30 tot 75 procent van alle wetenschappers zich daaraan ooit bezondigt. Doorgaans uit

tijdnood, en als er niemand meekijkt. 'Het is het begin van een soort glijdende schaal', zegt mathematisch-psycholoog Eric-Jan Wagenmakers (UvA). 'Een gedeelte van je data veranderen, een andere invalshoek kiezen, de resultaten er beter laten uitzien - dat komt veel voor.'

De gevolgen zijn soms hilarisch. Zoals die keer in 1974, toen een jonge dermatoloog genaamd William Summerlin zijn bazen een nieuwe methode van huidtransplantatie bij muizen liet zien. De 'transplantaten' bleken afwasbaar, Summerlin had ze met viltstift op de dieren getekend. Stom.

**Lees verder op pagina 2.**

#### **MEGAFRAUDE: DE DAVERENDE DERTIEN**

- 1 John Darsee, VS, 1966-1981. Verzon 82 tot 104 medische studies.**
- 2 Fr. Hermann en M. Bruch, Duitsland, 1994-1997. Verzonnen 94 medische artikelen.**
- 3 Jan-Hendrik Schön, VS/Duitsland, 1997-2002. 27 natuurkundige papers ingetrokken, 8 verdacht.**
- 4 Diederik Stapel, Nederland, 1997(?) -2011. Zeker 30 verdachte artikelen.**
- 5 Scott Reuben, VS, 1996-2009. Vervalste 21 medische artikelen.**
- 6 Stephen Breuning, VS, 1975(?) -1988. Verzon circa 20 medische vakartikelen.**
- 7 John Sudbø, Noorwegen, 1993-2005. Vervalste ten minste 15 medische papers.**
- 8 Roger Poisson, Canada, 1977-1990. Vervalste 14 medische artikelen en minstens 115 patiëntendossiers.**
- 9 Luk van Parijs, België/VS, 2000-2004. Schuldig aan 11 fraudeincidenten (biologie).**
- 10 Eric Poehlman, VS, 1992-2002. Vervalste minimaal 10 medische studies.**
- 11 Marc Hauser, VS, 1995-2007. 1 biologische studie ingetrokken, 8 verdacht.**
- 12 Werner Bezwoda, Zuid-Afrika, 1995-1999. Rommelde met protocollen, verzon patiënten.**
- 13 Woo-Suk Hwang, Zuid-Korea, 2004-2006. Verzon 11 stamcellijnen, 2 vakartikelen.**

## **Het 'zonder onderzoek weet ik het ook wel'-syndroom**

MAARTEN KEULEMANS – 05/11/11, 00:00

#### **Vervolg van pagina 1.**

De grootste seriefraudes komen doorgaans pas later op gang. Als de fraudeur dertiger of veertiger is, is opgeklommen in de wetenschap en meer vrijheid heeft om de zaken naar zijn hand te zetten. Uit een twee jaar geleden gepubliceerde studie van 200 fraudezaken in de VS bleek dat van de fraudeurs de helft hoogleraar of postdoc was; slechts 15 procent was student.

Een onfris brouwsel van overmoed en ongeduld is wat er dan in zo'n wetenschapper vaart. Ze hebben inmiddels zoveel ervaring en kunde dat ze de werkelijkheid helemaal niet meer nodig hebben om te weten dat ze gelijk hebben. 'Deze mensen hebben wat ik zou noemen het 'zonder onderzoek weet ik het ook wel'-syndroom', zegt Köbber. Neem de Almelose neuroloog H. Gelmers, die tussen 1989 en 1993 voor zijn onderzoek 438 patiënten verzon en er maar enkele echt onderzocht. 'Toen hij werd gesnapt, was hij heel kwaad', vertelt Köbber. 'Ik zit al jaren in het vak, zei hij. Met mijn klinische blik weet ik na een paar patiënten echt wel hoe het zit.'

Ook ongeduldigheid speelt een rol. 'Ik wilde te veel te snel', verklaart Stapel deze week in zijn mea culpa. Darsee liep tegen de lamp nadat hij opschreef dat hij een experiment dat in werkelijkheid maar een paar minuten had geduurd, twee weken had gevolgd.

Sommigen raken zo in de ban van hun eigen gelijk dat ze zelfs het morele gelijk aan hun kant denken te hebben. Wat ze doen, geloven de fraudeurs, is goed voor de wetenschap. Toen ze de Canadees Poisson vroegen wat hem bezielde om 115 patiënten te verzinnen, verklaarde hij dat het hem om de patiënten te doen was: hij had de nepdossiers nodig om zijn eigen patiënten in de klinische studies te krijgen.

Köbben vergelijkt het met de gokverslaafde: 'Die weet ook wel dat wat hij doet verkeerd is. Maar ermee stoppen lukt gewoon niet meer.' Zo verklaarde Poehlman voor de rechter dat hij 'in een tredmolen' leefde en eigenlijk al 'jarenlang' overwoog om de fraude op te biechten. Maar net als alle verslaafden zijn fraudeurs meester in het rechtpraten wat krom is. 'Deze fouten waren in mijn beleving kleinigheidjes die de behandeling van kanker niet beïnvloedden', schetste Poisson wat er in hem omging. 'Ik werd verblind door mijn werk en mijn drang om te presteren', zei kloonarts Woo-Suk Hwang.

Maar vlak de omgeving niet uit: die draagt serieleugenaar vaak op handen. In Groningen en Tilburg vond men het wel makkelijk, zo'n hoogleraar als Stapel die behulpzaam met kant en klare datasets aankwam, en in het Amerikaanse Bell Labs werd Jan-Hendrik Schön aanvankelijk aangemoedigd door zijn superieuren die dolblij waren met de spannende uitkomsten. 'Eric blonk uit in ons vertellen wat we wilden horen', zei ook een collega van superfraudeur Eric Poehlman in The New York Times.

En ja, dan is er altijd dat moment waarop ze tegen de lamp lopen. Doorgaans na meerdere klachten en jarenlange geruchten, en meestal door slordigheid van de fraudeur. 'Het rare', zegt Wagenmakers, 'is dat het helemaal niet nodig is. Als je handig bent in het aanpassen van je statistieken en het presenteren van je resultaten, lukt het veel beter. Verzinnen doe je alleen als je super-, supermooie data wilt hebben. Maar dat maakt je ook kwetsbaar voor ontmaskering.'

Want dacht de Hodgkin-onderzoeker John Long in 1974 nou echt dat niemand het zou ontdekken dat hij in plaats van zieke mensencellen de cellen van apen gebruikte? Geloofde Schön werkelijk dat het niemand zou opvallen dat hij dezelfde grafiek meerdere keren gebruikte, in totaal verschillende onderzoeken?

Soms worden ze als schuimbekkende gekken afgevoerd, als hun ijdelheid nog een laatste keer opvlamt. Neem kloonarts Hwang: geef me nog zes maanden, verkondigde hij, en ik kloon alsnog mensencellen - maar nu écht. Of neem Schön: geen denken aan dat hij iets had vervalst, het was de persafdeling die zijn onderzoek had overdreven.

Het lot dat volgt, is vaak hetzelfde: de publieke vernedering, het ontslag, de schadevergoedingen, en in een enkel geval celstraf. Waarna zo'n fraudeur, afhankelijk van zijn leeftijd en bekwaamheid, doorgaans een dommelend bestaan wacht in een uitvoerend beroep, ergens in de kerkers van de kenniseconomie. De Noorse superfraudeur Jon Sudbø (verzon zeker 15 papers) is tegenwoordig tandarts, Summerlin de muizenschilderaar is plattelandsdokter, Darsee en Hermann zijn ziekenhuisarts, en van Schön wordt beweerd dat hij als technicus werkt, ergens bij een Duits bedrijf.

De fraudeurs leren het ook nooit. 'Volgens mij kun je toch beter echte wetenschap bedrijven', zegt Wagenmakers. 'Dat scheelt een hoop gedoe. En het lijkt me trouwens ook veel leuker.'